

Doktori (PhD) értekezés tézisei

**A szociális munka helye a professziódiskurzusban.
Deprofesszionalizációs folyamatok az iskolai szociális
munkások percepciójában**

Juhászné Fazekas Zsuzsanna

Témavezető: Dr. habil Szoboszlai Katalin

DEBRECENI EGYETEM

Humán Tudományok Doktori Iskola

Szociológia és Társadalompolitika Doktori Program

Debrecen, 2026

I. Az értekezés célkitűzése, a téma körülhatárolása

A szociális munka globális definíciója szerint „*a szociális munka olyan gyakorlat alapú szakma és tudományág, amely elősegíti a társadalmi változást és fejlődést, a társadalmi összetartozást, valamint az emberek hatalommal való felruházását és felszabadítását*” (IFSW 2014). A szociális munka konkrét szakmai tevékenység, cselekvés, beavatkozási folyamat, terepmunka; amelynek elméleti keretét a tudományosan megalapozott diszciplínák jelentik. Az szociális munkás olyan professzionális segítő szakember, aki az egyéni szükségletek és célok mentén támogatja a klienst, ugyanakkor feladata nem korlátozódik az egyéni intervenció szintjére, hanem a társadalmi változások indukálásában is jelentős szerepet képes betölteni. A disszertáció a szociális munka professziójának vizsgálatára irányul, különös tekintettel a professzionalizáció és a deprofesszionalizáció egyidejűleg jelen lévő folyamataira. A kutatás abból indul ki, hogy a szociális munka egyszerre gyakorlat alapú szakma és tudományág, amely makro-és mikorszinten is beavatkozik az egyéni és a társadalmi problémák kezelésébe. Professzióként történő értelmezése nem csak történeti és intézményesülési kérdés, hanem olyan dimenziók mentén is megragadható, mint a szakmai identitás, autonómia, vagy a presztízs.

A kutatás a szociális munka általános professzionalizációs kérdésein belül egy szűkebben körülhatárolt területre, az iskolai szociális munka szakmaterületére fókuszál. Az iskolai szociális munka a gyermekjóléti ellátórendszer és a köznevelés határterületén működő interszektoriális szakmaterület. Ez a sajátos, kettős intézményi beágyazottsággal rendelkező terület alkalmas annak feltárására, hogy az iskolai szociális munkások miként értelmezik saját szakmai helyzetüket, szerepüket, autonómiájukat a professzionalizáció folyamatában; valamint melyek azok a tényezők a terepmunkában, amelyek a professziót erősítik, vagy gyengítik. A disszertáció fogalmi keretrendszerét a professzionalizáció, professzió, deprofesszionalizáció, szemiprofesszió fogalmi határozzák meg.

Az értekezés összefoglalja a professzióelméleteket, a professziók kialakulásának és fejlődésének történetét, a szociális munka nemzetközi történetének legjellemzőbb, professziót építő és formáló eseményeit; angol, amerikai, német metszetben. A történeti fejezetek annak bemutatására irányultak, hogy az egymástól eltérő helyzetű társadalmakban hogyan alakult ki a szociális munka, annak intézményi struktúrája, hogyan változott maga a professzió, és milyen státuszra tett szert az egyes társadalmakban.

A nemzetközi történeti kitekintés viszonyítási alapot jelent a hazai professziótörténet értelmezéséhez. Az elméleti megközelítéseket az iskolai szociális munka professzióban

elfoglalt helyének bemutatása zárja le (Herczog 1994; Allen-Meares 2010; Máté 2018; Tanító 2019; Budai 2020).

A professziók kialakulásával kapcsolatban az angolszász és a kontinentális modell jellemzőit vizsgáltam. Az angolszász modellben a piacorientáltság hatott a professziók kialakulására, a kontinentális modellben az egyetemek hatása érződött (Sciulli 2005; Németh 2005; Pokol 1991; Magos 2017; Nóbik 2019). A két modell eltérő módon értelmezi a professzionak történő megfelelés kritériumait, lényegi elemeit. Az angolszász modell szerint a professzió jellemzői a magas fokú szakértelem, a tudásmonopólium, az autonómia, az etikai tudatosság; míg a kontinentális modell szerint a professziót az állami szabályozottság, az intézményi beágyazottság, a jóléti rendszerhez való kapcsolódás, korlátozottabb szakmai autonómia jellemzi. A professzióelméletek irányzatainak elkülönítéséhez Nagy Krisztina (2009) értekezését használtam kiindulópontként, aki a professzió elemzéseknek négy dimenzióját vetítette elő: professziókritérium orientációjú irányzat (Hesse 1968, Bock 1980), funkcióorientációjú irányzat (Parsons 1954, Etzioni 1969), önértékvényes-orientációjú irányzat (Freidson 1973, Larson 1977), szakmai identifikáció irányzat (Carr-Saunders - Wilson 1933; Kairat 1969; Schön 1983,1987; Jones és Joss 1995). A szociális munka professziójának vizsgálatához a professziódiskurzus funkcionális paradigmáját vettem alapul. A funkcionálisak szerint a hivatásoknak magas társadalmi funkcióik vannak, fontos társadalmi feladatot látnak el. Olyan tevékenységek, amelyek magas presztízzsel bírnak, az állam támogatását élvezik. A hivatás gyakorlásához szükséges tudásra képzések révén tesznek szert, működésüket etikai szabályok keretezik, felügyeletüket testületek látják el. A professzióértelmezések kapcsán a konfliktuselméleti (Larson 1977, Abbot 1988) és neo-weberiánus megközelítéseket is bemutatam. A professziódefiníciók mellett a szemiprofessziók elméleti megközelítése is fontos fogalmi keretet jelentett a disszertációban. Etzioni (1969) szerint a félprofesszióknak sajátos karakterjegyeik vannak, amelyek csak közelítenek az igazi professziókéhoz. Ilyen például, hogy a szakmai képzés tartalma rövidebb, a tudás-anyag is elmarad az igazi professziókétól, úgy véli, a tudást inkább csak kommunikálják, nem pedig alkalmazzák. A szakmai önállóságuk is sokkal gyengébb, csakúgy, mint a foglalkozás társadalmi legitimálása. Etzioni ide sorolja a szociális munkát is, de a tanárok és az ápolónők hivatását is. A deprofesszionizáció (Duyvendak, Knijn, Kramer, 2006; Friedson 1986; Kleisz 2005, Fónai 2012) folyamatának vizsgálatában a professziók autonómiájának megváltozása, a szakma leértékelődésének folyamata került a fókuszba.

Az iskolai szociális munka modelljeinek és történeti fejlődésének részletes bemutatása arra szolgált, hogy az iskolai szociális munkások szakmai működése, szerepértelmezése, intézményi beágyazottsága megfelelő kontextusban váljon értelmezhetővé.

A gyermekjóléti és gyermekvédelmi rendszerekre jellemző, hogy szakemberhiánnyal küzdenek, magas a fluktuáció, és a szakemberek alulfizetettek (Rácz-Sik 2020). Nem csak a szakemberhiány, hanem a szociális-, oktatási-, valamint egészségügyi területen is kézzelfogható szolgáltatási hiányok azok (Bihari-Rácz-Sik 2022), amelyek jelentős hatást gyakorolnak az iskolai szociális munka működésére is. A szolgáltatás bevezetését követő tanulmányok tapasztalatai azt mutatták, hogy jelentősen befolyásolja az iskolai szociális munka sikerességét az, hogy hogyan integrálódik a szakember az oktatási struktúrába; ugyanakkor nehezítő tényezőként jelentkezik, ha az iskolai szakemberek nem tudják pontosan, hogy milyen feladatot lát el az iskolai szociális munkás (Kalocsai-Pátkai-Tisztli 2020). Homoki (2018) korábbi kutatása szintén ezt támasztja alá. Az iskolai szociális munka, mint szolgáltatás bevezetésének tapasztalatai, a szakmai személyiség feladatellátásra ható tényezői (Kalocsai et al. 2020, Kutyifa 2020, Szecskó, 2022), a szolgáltatás biztosításának gyakorlati megvalósulása (Kopasz-Balogh-Kiss 2025; Csók 2025) fontos tényezői az iskolai szociális munka professzionalizációjának.

Kutatásom fókuszában az iskolai szociális munkások formálódó szakmaterülete állt, annak vizsgálata, hogy vannak-e olyan tényezők, amelyek a professzionalizáció folyamatát megtörik, és deprofesszionalizációs hatásként inkább a professzió gyengüléséhez járulnak hozzá. Kutatási kérdéseim között szerepelt, hogy hogy milyen tényezők hatnak a professzionalizáció és a deprofesszionalizáció irányába a gyakorlati terepmunkában; lehet-e professziónak tekinteni azt a szakmát, amely magán hordozza a deprofesszionalizáció jegyeit; illetve létezik-e, hogy egy szakma, jelen esetben az iskolai szociális munka, egyszerre professzionalizálódik és deprofesszionalizálódik?

II. Az alkalmazott módszerek vázolósa

A doktori disszertáció kutatási célja a szociális munka olyan szakmaterületének vizsgálata, amely jelenlegi működési kereteiben 2018 óta létezik a gyermekjóléti alapellátás struktúrájába ágyazva. A külső modellként definiálható szolgáltatásban, az iskolai szociális munkás a család-és gyermekjóléti központ munkavállalója, feladatellátásának helye pedig a köznevelési intézmény. Kutatásomban a járási központokban dolgozó iskolai szociális munkásokat kerestem meg azzal a céllal, hogy közelebbről megvizsgáljam, tevékenység bevezetése óta történt változásokat. A kutatás során arra is választ kerestem, hogy az iskolai szociális munka jelenlegi formájában a professzió erősítésének eszköze lehet, vagy inkább a deprofesszionalizáció jellemzi; léteznek-e a területen olyan elemek, amelyek mindkét irányba egyszerre hatnak, és azok közül mi jellemző leginkább, valamint ezek milyen szakmakép formáló hatással bírnak. A kutatás további célja volt az iskolai szociális munkások szakmaképének feltárása, valamint annak vizsgálata, hogy miként értelmezik saját szakmai helyzetüket a terepen dolgozó szakemberek a hazai gyermekvédelem tágabb rendszerében, valamint az iskolai szociális munka szűkebb környezetében.

A kutatás kilenc vármegye szakembereinek bevonásával készült, a járási család-és gyermekjóléti központok óvodai és iskolai szociális segítő szakembereinek bevonásával. A mintába kerülés feltétele a felsőfokú szociális alapvégzettség megléte volt, illetve az óvodai és iskolai szociális segítő munkakörben történő foglalkoztatottság.

Az interjúalanyok kiválasztása hólabda mintavételi módszerrel történt. A szakemberek a saját szakmai hálózatukból ajánlottak további interjúalanyokat. Az interjúk a szakemberek otthonában, munkahelyén, és az online térben valósultak meg. Az interjúk diktafon általi rögzítéséhez 11 fő nem járult hozzá, így a beszélgetésünkről feljegyzés készült; 14 interjú feldolgozásához állt rendelkezésemre hanganyag. Ezekről szó szerinti leírást készítettem. A leiratokat és a kézzel írt jegyzeteket anonimizáltam, kódszámokkal láttam el, az elemzés során az azonosító kódokkal hivatkoztam rájuk. Az interjúk elemzése során tartalomelemzést alkalmaztam. Az elemzés első szakaszában az interjúk szövegét többszöri átolvasással dolgoztam fel, amelynek célja az volt, hogy feltárhatóvá váljanak a visszatérő jelentéstartalmak, hangsúlyos megállapítások, szakmai mintázatok. Ezt követően a szöveget a főbb dimenziók szerint egységekre bontottam, és az egymáshoz tartalmilag kapcsolódó dimenziókat egy kategóriába rendeztem (pl. szakmakép, presztízs). Ezek a kategóriák részben a kutatás előzetes elméleti fókuszait tükrözték, részben pedig a kirajzolódó sajátos

mintázatokat jelenítették meg. Megvizsgáltam, hogy az interjúalanyok mely kérdések mentén válaszoltak hasonló módon. Az elemzési folyamat középpontjában annak feltárása állt, hogy az interjúalanyok milyen módon értelmezik az iskolai szociális munka jelenlegi helyzetét, valamint, hogy milyen tényezők mutatnak a narratívák elemzése során a professzionalizáció és deprofesszionalizáció irányába. Az elemzés logikája egyaránt épített a kutatás előzetes elméleti kereteire (deduktív módon, az elméletből levezetve), valamint az interjúk szövegéből induktív módon kibontakozó jelentéstartalmakra.

A kutatás során 25 félig strukturált szakértői interjút készítettem, melyeket 2024. szeptembere és 2025 májusa között rögzítettem. A szakemberek átlagéletkora 42.5 év, a legfiatalabb résztvevő 25, a legidősebb 63 éves volt. A legkevesebb ideje a szakmában dolgozó szakember 1 éve a legtöbb időt eltöltött szakember 32 éve dolgozik a szociális szférában. A minta, így több generáció tapasztalatait integrálja, lehetővé téve a pályakezdő, és a nagyobb szakmai tapasztalattal rendelkező szakemberek nézőpontjainak megismerését. A minta nemek szerinti megoszlásával kapcsolatban elmondható, hogy a résztvevők többsége nő ($n=22$), míg a férfi interjúalanyok száma jelentősen kevesebb ($n=3$).

Az interjúalanyok nagyrésze ($n=13$) több, mint 10 éve dolgozik a területen. Az óvodai és iskolai szociális munkakört tekintve a tevékenység 2018-ban történt bevezetése óta 13 fő dolgozik, 1 szakember már a pilot programban is dolgozott iskolai szociális munkásként 2017-ben. A szakemberek több, mint egynegyede 5 év alatti munkatapasztalattal rendelkezik az iskolai segítőmunkában ($n=7$). A végzettségeiket tekintve a legtöbben szociális munkás diplomával rendelkeznek ($n=12$), majd ezt a szociálpedagógus végzettséggel rendelkezők követik ($n=10$). 2 fő szociológus/szociálpolitikus képesítéssel rendelkezik, 1 fő pedig gyógypedagógus/pszichopedagógus végzettséggel. A munkavégzés helyét tekintve a nagyvárosban dolgozó szakemberek ($n=9$) száma a legmagasabb. Őket a középvárosokban feladatot ellátó szakemberek követték ($n=4$), majd a kisvárosokban ($n=5$), valamint a községekben dolgozó szakemberek ($n=7$).

Az interjúk főbb dimenziói (1) a szakmai életút, (2) a szakmakép, (3) a szakmai tevékenységek, valamint a (4) presztízs kérdéskörére irányultak.

A szakmai életút (1) dimenziójához kapcsolódó kérdések felölelték a szakemberek végzettségével, szakmában eltöltött idejükkel, a szakmai életútban történő munkaterület-, és munkakör változásokkal, valamint a pályára lépés motivációjával kapcsolatos kérdéseket. Alapvetően ebben a dimenzióban a szakemberré válás folyamatának feltárása volt a cél, kitérve a szociális munka szempontjából fontos tényezőre, a pályára lépés motivációjának

megragadására. A szakmaképpel (2) kapcsolatos kérdéseket további aldimenziókra bontottam, amelyek a makro- és mikroszintű ellátórendszerre vonatkoztak. Kérdéseim arra irányultak, hogy hogyan látják a hazai gyermekjólét jelenlegi helyzetét, mit gondolnak az iskolai szociális munka gyermekvédelmi rendszerben elfoglalt helyéről; valamint hogyan értékelik a szakmaterületük mikroszintű helyzetét. A szakmakép vizsgálat során kitértem egy fontos elem közelebbi vizsgálatára, arra, hogy milyennek értékelték a szakemberek a tevékenység bevezetésekor a köznevelési intézmények fogadókészségét, információikat a szociális munkáról, a kezdeti együttműködésről. Úgy vélem, hogy megélésük formálta szakmaképüket. Rátekintettem arra is, hogy ez a szakmakép hogyan alakult az elmúlt években, változott-e, ha igen; milyen irányt vett, és milyen professzióképpel rendelkeznek a jelenben a szakemberek.

A szakmai tevékenységek (3) dimenziója a konkrét szakmai munka ellátására vonatkozott. Láthatóvá kívántam tenni, hogy az iskolai szociális munkások kettős mandátuma (munkáltatója a család-és gyermekjóléti központ, de a tevékenység színtere a köznevelési intézmény) hogyan formálódik a tevékenység során, milyen szakmakép tud a két terület között ezáltal megvalósulni. Kitértem a gyermekvédelmi jelzőrendszer fontosságára is, hiszen a köznevelési intézmények jelentik az egyik legnagyobb bázisát a jelzőrendszernek, jelzési kötelezettségük van a veszélyeztetettség észlelését követően. Kérdéseim arra irányultak, hogy a szakemberek hogyan tudják elősegíteni az észlelő-és jelzőrendszer munkáját, érvényesíteni tudják-e a szociális munka szakmai és etikai alapelveit a munkájuk során. Az interjúk során az is célként mutatkozott, hogy feltárjam, milyen tényezők alakítják a szociális szakemberek köznevelésben elfoglalt pozícióját, és az milyen hatással van a szakma professzionalizációjára. A konkrét szakmai tevékenységek, az egyéni/csoportos/közösségi tevékenységek, a szakemberek szakmai munkájának bemutatása megfelelő terep arra, hogy a konkrét tevékenységek szintjén azonosítsuk a professzionalizáció, deprofesszionalizáció lehetséges elemeit. A presztízs (4) dimenzióját jelen esetben a szakember saját munkahelyéhez, és a köznevelési intézmény viszonyrendszeréhez társítottam (szubjektív presztízs-megélés), nem pedig a szakma társadalmi megbecsültségéhez. Kutatásomban azt is vizsgáltam, hogy szerintük milyen lehetőségei vannak a szakembereknek a professzió erősítésére, alakítására az iskolai szociális munka területén. A szakemberek narratíváiból leginkább a szakmakép (2), valamint a szakmai tevékenységek (3) dimenziói azok, amelyek leginkább rá tudnak mutatni a professzionalizációs és deprofesszionalizációs folyamatokra.

III. Az eredmények tézisszerű felsorolása

1. Az iskolai szociális munkások szakmai életútja, motivációja

A szakmai életutat tekintve két markáns tényező rajzolódott ki a pályára lépés motivációját tekintve. A segítői motivációkat két típusba soroltam. Az egyik a belső indíttatású segítő volt, azokat a szakembereket soroltam ide, akik gyermekként maguk is érintettek voltak szociális problémákban. Ez az élmény alapvetően meghatározza a szakember szakmai identitását, magas szintű motiváció jellemzi. A segítői motivációk másik típusát külső indíttatású segítőnek neveztem. Esetükben a pályaválasztást külső tényezők határozták meg, mint az emberekkel történő foglalkozás, az embereken való segítség eszmeképe (Fónai-Patyán-Szoboszlai 1999). A külső tényezők meghatározottsága ugyanakkor azt is jelenti, hogy másféle szakmai identitással rendelkeznek, ami kisebb emocionális kockázatokat rejtget magában. Alacsonyabb a kiégés kockázata, az empátia szabályozottabb keretekben működik. Eredményeim azt mutatják, hogy az iskolai szociális munka motivációs háttere nem egységes motivációs bázisra épül, hanem eltérő belépési utak mentén szerveződik.

A szakmai életút vizsgálatának egyik aldimenzióját a munkakör ellátáshoz szükséges végzettség megszerzésnek jellemzői jelentették. A narratívákban láthatóvá vált, hogy a szakemberek a képzésüket fontos identitásformáló elemként írták le, ahol olyan elméleti és gyakorlati tudásra tettek szert, ami biztos alapokat jelentett számukra a későbbi terepmunkában. A gyakorlatorientált professziók esetében a képzés során megszerzett elméleti és gyakorlati tudás egyensúlya elengedhetetlen (Hellmann 2008). A szakemberek a képzést, tudásuk fejlesztését és naprakészen tartását szinte egyöntetűen kiemelték azzal a kritériummal, hogy a megszerzendő tudásnak követnie kell a társadalmi változások okozta új problématerületek megismerését, kezelési módszereinek elsajátítását (Budai 2024). A szakemberek számára nem volt kitétel a tevékenység bevezetésekor egy olyan képzésen történő részvétel, amivel specializált tudásanyag elsajátítását támasztotta volna feltételként. A szakemberek által hiányos tudásnak, hiányzó módszereknek azonosított tényezőket a deprofesszionalizáció irányában mutató tényezőként értelmeztem.

2. Szakmakép

Kérdéseim arra irányultak, hogy milyen szakmaképpel rendelkeznek az iskolai szociális munkások, hogyan értelmeződik a makroszintű gyermekvédelmi struktúrában, és hogyan a saját tevékenységük mikroszintjén. Azonosítottam, hogy a szociális munkások szakmaképét külső és belső tényezők (Kairat 1969) egyaránt formálják, az énkép meghatározó tényező a

szakemberek identitásában (Joss-Jones 1995, Nagy 2009). Megállapítottam, hogy az iskolai szociális munka 2018-ban történt bevezetése után egy bizonytalan, fragmentált szakmakép volt a jellemző. Az interjúk narratíváiban megragadható volt, hogy a tisztázatlan szerepelvárások, a szakmai identitás megkérdőjelezése, a szakmai autonómia hiánya, a legitimáció igazolása, a professzionális tudás kibontakozásának megkésettisége egyszerre jelentette a professziókritériumoknak megfelelni kívánó hivatás deprofesszionizálódását a kezdeti években. A szakmaképpel kapcsolatos, deprofesszionizáció irányába mutató tényezőket igyekeztem nem egyéni, hanem strukturális kontextusba helyezni.

A makroszinten kirajzolódó szakmakép abba az irányba mutat, ahol alacsony a szakemberek presztízse, alulfinanszírozott a terület, ahol a munkájukat végzik. A szakmai tudás nem elsődleges, nem monopolhelyzetű; hanem sokkal inkább adminisztratív és kontrollfunkcióvá konvertálódó terület. Meghatározó, hogy hogyan alakul a szakemberek szakmaképe a gyermekvédelem nagy rendszerében, hiszen ez jelöli ki a formális keretet, amelyben és ahogyan professziójuknak működnie kell.

A mikroszintű szakmaképet a személyközi viszonyok, az interakciók, maguk az ellátott tevékenységek határozzák meg. Fontos tényező, hogy hogyan pozicionálódik a szakember a köznevelési struktúrában, létezik-e hierarchia a személyközi szinteken (iskolapszichológus-szociális munkás, pedagógus-szociális munkás). A szakmai autonómia megléte vagy hiánya alapvetően határozza meg a professzionizáció/deprofesszionizáció irányvonalát. Kézzel foghatóvá válik, hogy a makroszint által kijelölt formális keretek hogyan érvényesülnek a mindennapok tevékenységében, a szakember önálló szakmai autonómiával rendelkező szakértő lesz-e, vagy a formális keret által kijelölt végrehajtó szereppel rendelkező szakember. A szakemberek szakmaképe tehát ezen a két szinten formálódik, így a deprofesszionizáció is ennek a két szintnek a kölcsönhatásában ragadható meg igazán.

Kulcsfontosságú tényező, hogy a tevékenység 2018-ban történt bevezetésekor már tapasztalhatóak voltak olyan elemek, amelyek a deprofesszionizáció irányába hatottak („ki a szociális munkás” (Szoboszlai 2014); és ez a tényező egy folyamatos védekezésre, magyarázatok adására, bizonyításra kényszerítette a szakembert. Így nem tudott érvényesülni a szakmai autonómia, a tudás monopóliuma. A szférák közötti kommunikáció-, valamint az ágazat előkészítő munkájában tapasztalható hiányosságok szintén egy magyarázó pozícióba kényszerítették a szakembert, az egyénre hárult a rendszerszintű koordináció hiánya; ami kezdetben magas fluktuációt eredményezhetett a területen. Ezt az a tényező is alátámasztja, amelyek arról szóltak az interjúkban, hogy a szakembernek nem volt helye a köznevelési

intézményben kezdetekben. Ha a fizikai pozíció elfoglalása nem volt akadályoktól mentes, akkor a szerepnek történő megfelelés is nehézségekbe ütközhet.

Elmondható, hogy a hazai gyermekvédelmi rendszer strukturális hiányosságai leképeződtek a köznevelési intézmények szintjén is.

3. Szakmai tevékenységek

A szakemberek narratívájának elemzésében ennél a dimenziónál került sor a feladatellátási helyet jelentő köznevelési intézményekkel történő szakmai kapcsolat vizsgálatára is. A köznevelési intézményeket befogadó, valamint tartózkodó-kiváráó típusú iskolák szerint kategorizáltam. Ebben a kétféle típusú intézményi struktúrában a szakemberek szakmaképe, a szakmai autonómia, a szakmai etika nem egyformán értelmeződik. A befogadó iskolatípus esetén az iskolai szociális munkások professziógyakorláshoz szükséges kritériumai érvényre tudtak jutni; tudásuk nem bizonyult felcserélhetőnek, fontos részét képezték az intézményi kultúrának. A tartózkodó iskolatípus esetén a szakmai autonómia nem értelmeződött tisztán és világosan, a szakember tudásmonopóliuma nem jelentett magas presztízst számára. Ezekben az intézményekben leginkább a deprofesszionalizáció irányába ható tényezők alakították a hivatás alakulását a kezdeti években.

Fontosnak tartottam, hogy megragadjak egy olyan szakmakép értelmezést, amely megfelelően jelzi a struktúrák keresztmetszetén működő professziót, amelyet kettős szorításban létező szakmaképnek neveztem el. A kettős szorítás között kialakult szakmakép egyik oldaláról az iskolai szociális munkás olyan szakember, aki köznevelés terében dolgozik, ugyanakkor nem kizárólagos része az oktatás struktúrájának, mintegy külső szakember végzi feladatát. Gyakran azonnali megoldásokat várnak tőle, krízishelyzetekben történő intézkedést, ugyanakkor az oktatás strukturális hiányosságaiból fakadóan, alkalmanként a kompetenciahatárán túlnyúló feladatokkal bízzák meg. Ez a tényező önmagában sokkal nagyobb feladat terhelést jelent, mint amire a szakember szerződött. Szakmai identitását meghatározza a köznevelési szakemberek szakmáról alkotott percepciója, az intézménytípus befogadó vagy tartózkodó hozzáállása, illetve a szociális és gyermekjóléti kérdések iránti szemléletmódja is. Ezzel párhuzamosan létezik egy másik szakmakép, amelyet a gyermekjólét keretez. Hatnak rá a rendszer strukturális hiányosságai, alakítva ezzel identitásukat. Speciális helyzetük a család-és gyermekjóléti rendszerben is megragadható, hiszen nem családsegítő, nem esetmenedzser, nem esetgazda; közvetlen döntési jogkörrel nem rendelkezik a szociális

segítőmunka irányvonalát tekintve. Viszont közvetlenül hatást gyakorol rá a pedagógusok megélése, ha egy gyermekkel, családdal kapcsolatban nem érzékelnek az intézmények azonnali és hathatós változást. A pedagógusok számonkérhetik rajta a segítő folyamat eredményét, és előfordul, hogy a frusztrációjukat is viselnie kényszerül. Ebben a helyzetben az iskolai szociális munkás egy közvetítő szerepbe záródik, ahol az esetvezetésben létező jogköre kevés, felelőssége viszont annál nagyobb van. Úgy vélem, hogy a kettős szorítás gyengíti a szakmai autonómiát, és olyan szakmaképet eredményez, amelyet egyszerre formál az oktatási intézmény, valamint a szociális és gyermekjóléti rendszer is.

4. Presztízis

A tevékenység kezdetén a szakemberek presztízse nem egy konstans tényező volt a köznevelési intézményekben. Az induló pozíció alacsonyabb megbecsültséget jelentett, melyet befolyásolt az iskolai szociális munka, mint új terület bevezetése a köznevelésben, valamint a szociális munka társadalmi megítélése is. A változást az évek során az erősödő szakmai autonómia, a szakmaetikának történő magasszintű megfelelés, a tisztuló kompetenciahatárok, valamint a tudásmonopólium elismerése hozta el, ami által a több éve iskolai szociális munkásként dolgozó szakemberek magasabb megbecsülésről számolnak be.

Összegzés

A kutatási eredmények alapján az iskolai szociális munkások gyakorlati munkáját olyan párhuzamosan ható folyamatok alakítják, amelyek egyszerre erősítik a professziót, és egyszerre mutatnak deprofesszionalizációs jeleket is. A professzionalizáció irányába olyan tényezők hatnak, amelyek főként mikroszinten, a tevékenység színterein, a személyközi viszonyulások területén ragadhatók meg leginkább. A deprofesszionalizáció irányába ható tényezők makroszinten kimutathatók. A makroszintű rendszer, a gyermekvédelem, a gyermekjóléti alapellátás strukturális helyzete a professzió ellen hat. A jogszabályok állandó változása, a humán erőforrás állandósulni látszó problémái, a magas fluktuáció, az erodálódó tudásanyag megjelenése, a társadalmi megbecsültség hiánya, a bérrendezés elmaradása olyan környezetet teremt a szakemberek számára, ahol a professzió helyzete meginog akkor is, ha a szakemberek professzionalizációs törekvése kimutatható. Eredményeim alapján az iskolai szociális munka egyszerre mutat professzionalizációs jeleket, és deprofesszionalizációs

tendenciákat is. Ezeket nem feltétlenül ellentmondásokként értékeltem, hanem az iskolai szociális munka működésének strukturális sajátosságaként. A kutatási kérdésekhez kapcsolható válaszaim szerint az iskolai szociális munka szakterülete nem egy egyenes vonalú professzionizálódó vagy deprofesszionizálódó szakma, hanem egy olyan egyedi működési struktúra, ahol a professzionizáció mikroszinten konstruálható, makroszinten viszont deprofesszionizációs folyamatok erősen hatnak, meghatározva ezzel a mikroszint működését is.

Felhasznált irodalom

- Abbott, Andrew (1988): *The System of Professions: An Essay on the Division of Expert Labor*. Chicago, Chicago University Press.
- Allen-Meares, Paula (2010): *Social Work Service in Schools*. 6th edition, Chicago.
- Bihari Idikó-Rácz Andrea-Sik Dorottya (2022): Komplex szolgáltatásfejlesztési lehetőségek vizsgálata a kora gyermekkori intervencióban. *Gondoskodás*. I évf. 3-4.
- Bock, Teresa (1980): Professionalisierung. In.: *Fachlexikon der sozialen Arbeit* (Herausgegeben vom Deutschen Verein für öffentliche und private Fürsorge) Eigenverlag des Deutschen Vereins. 591-592.
- Budai István (2020): Az iskolai szociális munka (segítés) egyetemes paraméterei. *Szociálpedagógia*. 2020/16. Apor Vilmos Katolikus Főiskola.
- Carr-Saunders, A. M. – Wilson, P. A. (1933): *The Professions*. Oxford.
- Csók Cintia (2025): A láthatatlan segítőtől a szakmai közösségekig? Iskolai segítő szakemberek szakmai szocializációja és hivatásfelfogása. Doktori (PhD) értekezés. Debreceni Egyetem Humán Tudományok Doktori Iskola Neveléstudományi Doktori Program.
- Duyvendak, W., Knijn, T., Kremer, M. (2006): *Policy, People, and the New Professional*. Amsterdam University Press, Amsterdam.
- Etzioni, Amitai (1969): Preface. In: Etzioni, Amitai (ed.): *The Semi-Professions and Their Organization*. New York.
- Fónai Mihály- Patyán László-Szoboszlai Katalin (2001): A szociális munkás szakos hallgatók pályaképének néhány eleme. *Esély*, 6. 89-109.
- Fónai Mihály (2012): Tanárszakos hallgatók professzióképe: a deprofessionalizálódás esete. In: Pusztai-Fenyő-Engler (Eds.): *A tanárok tanárának lenni*. Debrecen: CHERD-H 109–129.
- Freidson, Eliot (1973): *The Professions and their Prospects*. Sage Publications, Beverly Hills/London.
- Global Definition of Social Work, (2014. Melbourne). <http://ifsw.org/get-involved/global-definition-of-social-work/> (utolsó letöltés: 2026.01.05.)
- Hellmann, Willfried (2008): *Sozialarbeitswissenschaft und Professionalisierung Sozialer Arbeit*.

- Herczog Mária (1994): (1994): Az iskolai gyermekvédelemről. Család, Gyermek, Ifjúság, 3. évf. 5. sz., 1–2.
- Hesse, H. A. (1968): Berufe im Wandel. Ein Beitrag zum Problem Professionalisierung. Stuttgart. Ferdinand Enke Verlag.
- Homoki Andrea (2018): Az iskolai szociális munkában rejlő lehetőségek a gyermekvédelmi szükségletorientáció alapelveinek figyelembevételével. *Párbeszéd: Szociális Munka folyóirat*, 5(3).
- Jones, Sandra - Joss, Richard (1995): A professzionizmus modelljei. In. Kingsley, Jessica szerk: Learning and Teaching in Social Work. 15-33.
- Kalocsai A., Pátkainé Szmulai R., Tisztai H. (2020). Az óvodai és iskolai szociális munka bevezetésének tapasztalatai a szolgáltatásvezető, szakmai koordinátor és a szolgáltatást gyakorló szociális munkás összegzésében. *Párbeszéd: Szociális Munka folyóirat*. 7 (2).
- Kairat, Hans (1969): „Professions” oder „Freie Berufe”? Berlin. Dunker & Humboldt.
- Kleisz Teréz (2005): A népművelés és a szociális munka szakmászodása angolszász és magyar metszetekben. Doktori disszertáció. Pécs.
- Kutyifa, E. (2020). „Vendég a háznál” – Az óvodai és iskolai szociális segítő szerepe és dilemmái. *Szociálpedagógia*, 16. tematikus szám, 83-97.
- Kopasz Marianna – Balogh Karolina – Kiss Márta (2025): Változatok az iskolán belüli szociális munkára. *Társadalomtudományi Szemle*. 15. (1). 1-30.
- Larson, Magali Sarfatti (1977): The Rise of Professionalism. A Sociological Analysis. Berkeley, Los Angeles, London, University of California Press.
- Magos Gergely (2017): Mérlegen a hivatások. A professzionizációs paradigma histográfiája. *AETAS*. 32/2.
- Máté Zsolt (2018): Iskolai szociális munka. *Párbeszéd: Szociális Munka folyóirat*. 5 (3).
- Nagy Krisztina (2009): Professzionizáció-és professzióelméletek a segítő hivatások tükrében. *Esély* 2. szám. 85-105.
- Németh András (2005): A magyar pedagógus professzió kialakulásának előtörténete a 18. században és 19. század első felében. *Pedagógusképzés*, 32. évf. (2005) 1. sz. 17–32.
- Nóvik Attila (2019): A pedagógiai szaksajtó és a néptanítói szakmászodás a dualizmus korában. Szeged. Szegedi Egyetemi Kiadó, Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó

- Parsons, Talcott (1954): *Essays in Sociological Theory: The Professions and Social Structure*. Glenoce Illinois: The Free Press. 34-49.
- Pokol Béla (1991): *A professzionális intézményrendszerek elmélete*. Budapest.
- Rácz Andrea – Sik Dorottya (2020): Gyermekes családok és velük dolgozó szociális szakemberek percepciója a családok jól-létét, társadalmi mobilitását előmozdító szolgáltatásokról. *METSZETEK Társadalomtudományi Folyóirat*. 9 (2).
- Schön, Donald A. (1983): *The reflective practitioner. How professionals think in action*. New York. Basis Books.
- Schön, Donald A. (1987): *Educating the reflective Practitioner. Toward a New Design for Teaching and Learning in Professions*. San Francisco, London. Jossey-Bass Publishers
- Sciulli, David (2005): Continental Sociology of Professions Today: Conceptual Contributions. *Current Sociology*, vol. 53. No. 6. 918.
- Szecskó János (2022): Iskolai szociális munka Magyarországon és Nagy-Britanniában. *Különleges Bánásmód*, 8. (2). 57-71.
- Szoboszlai Katalin (2014): A szociális munka a változások tükrében: kik vagyunk, hol tartunk, és mit kellene tennünk? *Hozzászólás a vitairathoz*. Esély. 3. 87-94.
- Tanító Zsófia (2019): *Segíthetnek? Alternatív iskolai szociálismunka-modellek egy befogadó középiskolában*. Műhelytanulmány, Rubeus Egyesület, Budapest.

Nyilvántartási szám: DEENK/128/2026.PL
Tárgy: PhD Publikációs Lista

Jelölt: Juhászné Fazekas Zsuzsanna
Doktori Iskola: Humán Tudományok Doktori Iskola
MTMT azonosító: 10072749

A PhD értekezés alapjául szolgáló közlemények

Magyar nyelvű könyvrészletek (1)

1. **Juhászné Fazekas, Z.:** Az iskolai szociális munka interdiszciplináris megközelítése a köznevelési intézményekben.
In: Módszertani újítások és kutatások a szakképzés és a felsőoktatás területén : X. Trefort Ágoston Szakképzés- és Felsőoktatás-pedagógiai Konferencia Tanulmánykötet. Szerk.: Simonics István, Holik Ildikó, Tomory Ibolya, Óbudai Egyetem, Budapest, 351-360, 2021.
ISBN: 9789634492399

Magyar nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (3)

2. **Juhászné Fazekas, Z.:** A mozaikcsaládokban élő gyermekek és szüleik: Attitűdök vizsgálata az újrászerveződött családok struktúrájában.
Kult. Köz. 13 (1), 97-107, 2022. ISSN: 0133-2597.
DOI: <http://dx.doi.org/10.35402/kek.2022.1.9>
3. **Juhászné Fazekas, Z.:** A szociális munka helye a professzió diskurzusokban.
Esély. 33 (3), 71-88, 2022. ISSN: 0865-0810.
DOI: <http://dx.doi.org/10.48007/esely.2022.3.4>
4. Czibere, I., Huszti, É., **Juhászné Fazekas, Z.**, Kukucska, Z., Molnár, É., Nemes-Zámbó, G.:
Bizalom és konfliktus: A mozaikcsaládokban élő nők mindennapi konfliktusai a párkapcsolati bizalom összefüggéseiben.
Esély. 33 (2), 83-103, 2022. ISSN: 0865-0810.
DOI: <http://dx.doi.org/10.48007/esely.2022.2.5>

További közlemények

Magyar nyelvű könyvrészletek (3)

5. **Juhászné Fazekas, Z.**: Keresztutak: A szociális munka helye a professziódiskurzusban.
Deprofessionalizációs folyamatok a szociális munkások narratíváiban.
In: A nemzedékek közötti szolidaritás erősítése a tartós jólét érdekében. Absztraktkötet.
Szerk.: Szociális Szakmai Szövetség, Szociális Szakmai Szövetség, Budapest, 2-3, 2025.
6. **Juhászné Fazekas, Z.**: A szociális munka professziója.
In: XIV. Nemzetközi nyíregyházi doktorandusz és posztgraduális konferencia : Absztraktkötet /
(szerk.) Rusinné Fedor Anita, Tóth Dalma, Zakor-Broda Rita, Debreceni Egyetem
Egészségtudományi Kar, Nyíregyháza, 43-43, 2022. ISBN: 9789634904755
7. **Juhászné Fazekas, Z.**: Innovációk a szociális szakma gyakorlatában: A DMJV Család- és
Gyermejjóléti Központja intézményének és szolgáltatásainak bemutatása.
In: "Innováció a képzésben és a gyakorlatban. 30 éves a szociálpedagógus képzés
nemzetközi konferencia : Absztrakt füzet. Szerk.: Rákó Erzsébet, Debreceni Egyetem
Gyermekevelési és Gyógypedagógiai Kar, Hajdúböszörmény, 25-25, 2022. ISBN:
9789634904700

Magyar nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (1)

8. Czibere, I., **Juhászné Fazekas, Z.**, Rácz, A.: Segítő szakemberek szakmai értékeinek, etikai
normáinak és kompetenciáinak érvényesülése hátrányos helyzetű térségben: Az Észak-
Alföld régió diplomás szakembereinek önértékelése.
Esély. 36 (4), 19-44, 2026. ISSN: 0865-0810.
DOI: <http://dx.doi.org/10.48007/esely.2025.4.2>

Egyéb folyóiratközlemények (2)

9. **Juhászné Fazekas, Z.**: Halmazódó hátrányok?: avagy cseh és szlovák roma bevándorlók
mindennapjai Glasgowban.
Metszetek. 10 (3), 214-220, 2021. EISSN: 2063-6415.
DOI: <http://dx.doi.org/10.18392/metsz/2021/2/11>
10. **Juhászné Fazekas, Z.**: Eke, ásó, kapa és nagyharang, avagy tanulmány a nemi szerepek
eredetéről.
Metszetek. 9 (4), 170-174, 2020. EISSN: 2063-6415.
DOI: <http://dx.doi.org/10.18392/metsz/2020/4/10>

A DEENK a Jelölt által a Tudóstérbe feltöltött adatok bibliográfiai és tudományometriai ellenőrzését a tudományos adatbázisok és a Journal Citation Reports Impact Factor lista alapján elvégezte.

Debrecen, 2026.04.10.